

**การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดเทพปูลาราม
ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น¹
A Study of Monks and locality development:
A Case Study of Theppuranaram Temple Thaphra District
Muang District Khon Kaen Province**

พระมหาอนุชา สิริวัฒน (พลกุล)
คณะพัฒนาศักดิ์และสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา วัดเทพปูลาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น และ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นและเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย 1) พระสงฆ์ระดับผู้นำ 5 รูป 2) ผู้นำระดับท้องถิ่น 6 ท่าน และ 3) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น 1 ท่าน รวมทั้งหมด 12 รูป/ท่าน และได้จัดการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) 2 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด 13 ท่าน โดยผลการศึกษาพบว่า

พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทด้านการพัฒนาในท้องถิ่นเสมอมา ด้วยการปรับใช้ภาระหน้าที่ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งได้แก่ 1) การปกครอง พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสยังคงทำหน้าที่ดูแลกิจการในวัดเป็นสำคัญ 2) การศาสนศึกษา ให้การส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรในวัด 3) การเผยแผ่ ตอบรับนโยบายของมหาเถรสมาคมของรัฐและของท้องถิ่น 4) การสาธารณูปการ ดำเนินการก่อสร้างศาสนสถานให้เพียงพอต่อพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป 5) การศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์ที่มีศักยภาพด้านสอนหลักธรรมมีบทบาทในการสอนจริยธรรมในสถานศึกษา และ 6) การสาธารณสงเคราะห์ มีส่วนในการร่วมก่อสร้างสาธารณะประโยชน์ที่สำคัญในชุมชน อย่างไรก็ตามหากเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ใช่พระนักพัฒนาที่ดำเนินการพัฒนาไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ บางรูปอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมบทบาท บางรูปอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติการ แต่หากเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาท่านจะดำเนินการเอง โดยจัดทำในรูปโครงการส่งเสริมชุมชน มีทั้งมุ่งพัฒนารายได้ พัฒนาจริยธรรม และพัฒนาการศึกษา ส่วนบทบาทพระสงฆ์วัดเทพปูลารามยังคงเป็นบทบาทตามลักษณะงานที่คณะสงฆ์กำหนดให้ โดยความโดดเด่นคือการส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรมด้วยกลวิธีเผยแผ่ต่างๆ แต่ที่น่าสนใจคือการยกระดับคุณธรรมด้วยวรรณกรรมพื้นบ้าน การนี้จึงส่งผลเชิงกระตุ้นเตือนวิธีใหม่ต่อทัศนคติของพุทธศาสนิกชน การแสดงบทบาทดังกล่าวนี้จึงมีผลมาจากพุทธดำรัส พระธรรมวินัย และวัดที่มีลักษณะเกื้อกูลสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในระบบความสัมพันธ์ ผนวกกับกฎระเบียบทางคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์ควบคุมดูแล ทั้งผู้ได้ปกครองและประชาชนตามความสามารถ แต่บทบาทที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชุมชนมีมาจากการความมุ่งมั่นเสียสละเฉพาะตัวของพระสงฆ์แต่ละรูป โดยมีทั้งแรงผลักดันมาจากสภาพปัญหาในชุมชน ที่บางครั้งหน่วยงานท้องถิ่นก็ตอบสนองต่อรูปแบบการปฏิบัติของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตามหากเป็นการดำเนินงานอย่างปกติปัญหาหลักคือระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนภาระงาน ทั้งความสัมพันธ์ของพระสงฆ์แต่ละระดับและความสัมพันธ์กับประชาชนในแต่ละสถานะตำแหน่ง ทั้งนี้พระสงฆ์ระดับผู้ปกครองขาดการกำกับดูแลบริหารสั่งการและติดตามประเมินผล ผนวกกับขาดการกำหนดนโยบายเชิงพัฒนาอย่างสอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น แม้กระทั่งพระสงฆ์ยังขาดทักษะเชิงลึกทั้งด้านหลักธรรมและศาสตร์สมัยใหม่ในการทำงานการพัฒนาหลายๆ รูปแบบสำหรับแนวทางส่งเสริมต้องเริ่มที่องค์กรสงฆ์ควรปรับปรุงรูปแบบวิธีการทำงานของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมใหม่ โดยที่เจ้าคณะผู้ปกครองต้องควบคุมและแก้ไขปัญหา กระตุ้นให้วัดโดยเจ้าอาวาสต้องจัดกิจกรรมให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน และผู้นำของแต่ละหน่วยงาน พร้อมทั้งโน้มน้าวชี้แจงบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมถึงการอิงอาศัยกันต่อการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการเปิดรับวิสัยทัศน์ระดับองค์กร ผู้นำ และชุมชน ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พระสงฆ์, บทบาทการพัฒนาท้องถิ่น, องค์ประกอบส่งเสริม, ปัญหาและอุปสรรค, แนวทางส่งเสริมพระสงฆ์

Abstract

The research had 3 main purposes which were 1) to study monks' roles in locality development. The research was a case study of Theppuranaram Temple Thaphra District Muang District Khon Kaen Province. 2) The research was also aimed to study affecting factors towards the monks' roles in locality development and 3) to study problems and obstacles of the monks' roles in locality development. The qualitative research methodology was employed by interviewing the sample groups for collecting data. The sample groups of 12 people consisted of 1) 5 monk leaders, 2) 6

¹ บทความฉบับนี้ได้รับการปรับปรุงหลังจากได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิจัยรำไพพรรณี ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (มิถุนายน – กันยายน 2557)

local leaders, and 3) 1 director of Khon Kaen Office of Buddhism. There were 2 groups of 13 people participating in a focus group discussion. The research findings revealed as follows:

In general, the following monastic roles have been applied by Thai monks in local development. Those 6 roles include, 1) the roles in administration-an abbot, usually a senior monk is responsible for an overall administration of the monastery, 2) roles in monastic education-academic studies as well as monastic archives are provided in the monastery, 3) the roles in the dissemination of Buddhist teachings that go in line with The Sangha Supreme Council of both central and local administration, 4) the roles in the construction of monasteries and maintaining sufficient numbers of the buildings and facilities to meet the demands of both the monks and the lay people, 5) the roles in promoting and cultivating morals and ethics for the young in academic institutions, and 6) the roles in developing necessary public welfares in the community. If the monks are not developers themselves, they still develop their local areas as their responsibilities. Some are supporters and some are executors. If the monks are real developers themselves, they always initiate a project promoting their community in term of incomes, moral, and education. The monks in Theppuranaram Temple have their own job responsibilities as they are assigned by the monk hierarchy. The outstanding role is the moral education by using several propagation strategies. The interesting strategy is to use local literature in teaching moral. This is why it is the new stimulating way affecting the Buddhists' attitudes. Those roles are influenced by the Buddha's speech, the Buddha's teaching, and the temple itself which has supported the Buddhists in term of relationship system. The monk laws determining power and duty also have the control over inferiors and all people effectively. The role benefiting the community is gain from individual monks who always sacrifice. The monk gain impulsion for locality development from the community's problems. The local institutes something give a response to the monk's action. However, the main problem of locality development operation is the paired relationship including the monk relationship each level and the relationship with people at each position. The monk readers are effective to administrate and evaluate jobs and the also deeply luck Dharma Principles and modern science to work with various forms of locality development.

Keywords: monks, locality development, problems and obstacles, ways to support monk

1. บทนำ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ห้าทศวรรษที่ผ่านมา สังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด จากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงมีอาจแยกส่วนออกจากกันได้อย่างอิสระ เพราะโครงสร้างและพฤติกรรมทางสังคมย่อมมีวัฒนธรรม ส่วนสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ประชาชน โลกทัศน์ เทคโนโลยี และการเคลื่อนไหวของสังคม (อัมพร สุคันธวิช และศรีรัฐ โกวงศ์, 2553: 239-240, 242) ลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้สังคมสูญเสียระเบียบ สถาบันหลักไม่สามารถถ่ายทอดจารีตที่ถูกต้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการเห็นแย้งต่อกฎเกณฑ์และระเบียบเดิม พร้อมทั้งผลิตค่านิยมใหม่ซึ่งสร้างความแปลกแยกระหว่างกลุ่มบุคคลในสังคมแล้วยังขยายออกสู่สังคมชนบท (นิรมล สุธรรมกิจ, 2551: 15-16; โกศล วงศ์สวรรค์, 2543: 28) โลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย โดยดำเนินชีวิตแบบวัฒนธรรมตะวันตกที่ยึดถือวัตถุเป็นสำคัญ ไม่ผ่านการแยกแยะควบคุมผลเสียที่จะเกิดขึ้นในวงกว้าง ทั้งลดศักยภาพของชุมชน ทุนสังคม และภูมิปัญญาดั้งเดิม (วิวัฒน์ชัย อุตถากร, 2546: 9, 23, 64) ท่านพุทธทาสภิกขุจึงเสนอว่า พระสงฆ์สามารถมีบทบาท 3 ประการ คือ 1) ปรีชาญาณ ส่งเสริมให้เกิดองค์ความรู้พัฒนาสู่ความคิดพิจารณาได้เอง 2) ปฏิบัติ เป็นต้นแบบในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและสร้างความสนใจต่อผู้พบเห็น และ 3) ปฏิเวธ แสดงผลแห่งการปฏิบัติใช้ปรากฏชัดเจนเกิดความไว้วางใจในแนวทาง ส่งผลต่อการริเริ่มประพฤติปฏิบัติตาม (เบญจา มังคละพฤกษ์, 2552: 10) พระสงฆ์ยุคโลกาภิวัตน์จึงควรมีบทบาทอย่างกว้างขวาง ในด้านการแก้ไขและพัฒนาสังคม ภายใต้ความรู้และความเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง และเป็นผู้เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอ (เบญจา มังคละพฤกษ์, 2552: 18) แต่ปัญหาหลักคือองค์การสงฆ์ไม่สามารถชี้แนะให้พระสงฆ์ปรับตัวเข้ากับบทบาทร่วมสมัยกับสังคม ช้ายังปรากฏช่องทางแห่งความประพฤติเสื่อมเสียต่อปัจเจกภิกษุอย่างต่อเนื่อง ภาพลักษณ์โดยรวมของสถาบันสงฆ์จึงตกต่ำลง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่สามารถอธิบายหลักธรรมให้ชาวพุทธเข้าใจในเนื้อความของพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง หากแต่ขวราสกลับอาจเข้าใจหลักธรรมได้อย่างลึกซึ้งยิ่งกว่า อย่างไรก็ตามวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญของศาสนาพุทธ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ติดกับชุมชนเป็นหน่วยงานย่อยที่เข้าถึงประชาชนในระดับท้องถิ่น มีความเกี่ยวพันกับชุมชนมาทุกยุคทุกสมัยจึงต้องมีบทบาทมากขึ้นเพื่อประสานความแตกต่างทางสังคม การให้บริการสังคมด้านต่างๆ นั้นแม้เป็นบทบาทหน้าที่ที่ภาคีรัฐเพิ่มเติมขึ้น แต่องค์กรสงฆ์กำลังประสบปัญหาหลัก 4 ประการ

คือ ประการแรกโครงสร้างที่ร่วมศูนย์และด้อยประสิทธิภาพ ประการที่สองความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐ ประการที่สามความเห็นห่างจากสังคม และประการสุดท้ายขาดระบบกลั่นกรอง กำกับ และกล่อมเกล่าที่มีคุณภาพ (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 281-282, 328, 512-513) ภายใต้ระบบราชการแบบพระสงฆ์ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ตึงต๊ายพระสงฆ์เห็นห่างออกจากชุมชน ในอดีตพระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งมั่นด้วยดีก็ต่อเมื่อพระสงฆ์ ผู้ปกครอง และพุทธศาสนิกชนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีคุณภาพ แต่หลายทศวรรษที่ผ่านมาสถาบันสงฆ์ผูกติดอยู่กับการอุปถัมภ์ของรัฐมากเกินไป ส่งผลให้คณะสงฆ์สูญเสียศักยภาพที่มีในองค์กร ซ้ำยังขาดแรงจูงใจที่จะปฏิรูปองค์กรให้เหมาะสมกับยุคสมัย ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคโลกาภิวัตน์ มีเพียงสองแนวทาง คือ ประการแรกพระสงฆ์เองก็จำเป็นต้องปรับบทบาทใหม่เข้าหาประชาชน โดยเริ่มต้นจากการ “เปิดวัด” ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบมากขึ้น ประการสุดท้ายประชาชนต้องโน้มเข้าหาคณะสงฆ์ ผ่านการร่วมบริหารและรับผิดชอบต่อกิจการคณะสงฆ์ หรือร่วมเป็นผู้อุปถัมภ์ด้านบุคลากร ด้านวิชาการ ด้านการกำหนดนโยบาย ด้านการวางแผน และด้านการดำเนินงานของพระสงฆ์ในพื้นที่ องค์กรสงฆ์จึงจะพ้นวิกฤต (ไพศาล วิสาโล, 2546: 4-7) สำหรับวัดเทพปฐมนาราม เป็นวัดที่ตั้งในชุมชนท้องถิ่นระดับเทศบาลตำบล มีประชาชนอาศัยอยู่มากพอสมควร จึงมีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ประการแรกส่งเสริมให้ความรู้ด้านหลักธรรม ประการที่สองส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย ประการที่สามส่งเสริมกิจกรรมพิเศษตามกาลสมัย และประการสุดท้ายมุ่งส่งเสริมกิจกรรมของท้องถิ่น ที่ซึ่งคณะผู้บริหารท้องถิ่นกำหนดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารและพัฒนาท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษารูปแบบการทำงานพัฒนาท้องถิ่นโดยพระสงฆ์ภายใต้สถานการณ์กระแสการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการสืบค้นข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการศึกษา และชั้นปฐมภูมิด้วยการลงพื้นที่วิจัย ซึ่งดำเนินการด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้มีมูลเหตุมาจากสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของประชาชนในแต่ละช่วงวัย ทั้งการพัฒนาที่เน้นไปทางวัตถุเป็นสำคัญ โดยละเลยพฤติกรรมที่ดีด้านคุณธรรมและจริยธรรม

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นและเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานั้น ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Interview) และใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) ซึ่งเป็นคำถามที่ได้จัดเตรียมไว้ ผนวกกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

4. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มพระสงฆ์ระดับผู้นำ กลุ่มผู้นำระดับท้องถิ่น และผู้บริหารระดับภูมิภาค และประชาชนบ้านหนองบัวดีหมีทั้ง 4 หมู่บ้าน
2. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) คือ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญด้วยการสัมภาษณ์จำนวน 12 ท่าน ได้แก่ พระสงฆ์ระดับผู้นำ จำนวน 5 รูป ผู้บริหารระดับท้องถิ่นจำนวน 6 ท่าน และผู้บริหารส่วนภูมิภาค จำนวน 1 ท่าน และ 2) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) จำนวน 2 กลุ่มๆ ละ 6-8 ท่าน
3. เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย 1) การสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 6 ส่วนคือ (1) ความคาดหวังต่อการมีภาวะผู้นำของพระสงฆ์ (2) บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น (3) องค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น (4) ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น (5) แนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น และ (6) ความคาดหวังของท่านต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น 2) การสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 มีสมาชิก 7 ท่าน ส่วนกลุ่มที่ 2 มีสมาชิก 6 ท่าน โดยใช้ประเด็นคำถามเดียวกันกับการสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการอภิปราย และ 3) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย (1) พฤติกรรมของพระสงฆ์ (2) พฤติกรรมผู้นำท้องถิ่น (3) พฤติกรรมผู้นำชุมชน และ (4) พฤติกรรมประชาชน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Interview) และใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ไปตามลำดับตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนา ด้วยการรวบรวม จัดหมวดหมู่ จำแนกแยกแยะ วิเคราะห์ ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กัน ระหว่างประเด็นคำถามของแต่ละข้อ จากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 2 ประเภท

7. ผลการศึกษา

7.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

ก่อนดำเนินการศึกษาผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรตามพุทธบัญญัติ บทบาทที่พระสงฆ์ปฏิบัติจริง และบทบาทที่พุทธศาสนิกชนคาดหวังจากพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของพระสงฆ์วัดเทพบูรณารามซึ่งเป็นพื้นที่วิจัย พร้อมทั้งบทบาทที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติในอนาคตซึ่งพบผลการศึกษาดังนี้

1. บทบาทที่พระสงฆ์ปฏิบัติจริง พระสงฆ์ยังเป็นผู้นำทางด้านศาสนาแนะนำสั่งสอนพุทธศาสนิกชนด้วยหลักธรรมที่ถูกต้องและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดยเจ้าอาวาสยังคงทำหน้าที่ดูแลกิจการในวัดเป็นสำคัญ บางครั้งนำหลักธรรมมาปรับใช้ในการกำกับดูแลประชาชน ส่งเสริมการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรในวัดทั้งหลักพระสงฆ์ ที่สำคัญคือพระสงฆ์ระดับพระเถระได้รับการนิมนต์เข้าร่วมประชุมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ทั้งยังริเริ่มก่อสร้างศาสนสถาน อาทิ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ วิหารบรรจุโบราณวัตถุ อุโบสถ และบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างที่ชำรุด ที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง แต่มีได้ละเลยบทบาทการสอนจริยธรรมในสถานศึกษา มอบทุนทรัพย์แก่เยาวชน มีส่วนร่วมด้วยการเป็นกรรมการการศึกษาในโรงเรียน มีส่วนในการร่วมก่อสร้างสาธารณประโยชน์ที่สำคัญ เช่น ร่วมสร้างศาลาประชาคม ตัดและขยายถนนภายในชุมชน พัฒนาสภาพภูมิทัศน์ริมถนน สร้างประปา โรงเรียน สะพานข้ามคลองในหมู่บ้าน และให้ความช่วยเหลือในยามที่ประชาชนประสบภัยพิบัติต่างๆ ร่วมเจรจาต่อรองหรือประนีประนอม ด้วยการไกล่เกลี่ยเมื่อฝ่ายผู้นำเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน ให้การประสานสัมพันธ์ข่าวสารการพัฒนา ซึ่งเป็นความพึงประสงค์ของทางวัดและชุมชน โดยมิได้มองข้ามการสาธารณสุขซึ่งคอยให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การพยาบาล แนะนำการปฏิบัติต่อกิจสุขาอาพาธ และดำรงตนเป็นที่ปรึกษาหรือให้คำแนะนำต่อประชาชน ในคราวที่ต้องประสบกับความผิดหวังในชีวิตด้วยหลักธรรม

2. บทบาทพระสงฆ์วัดเทพบูรณาราม มี 2 ลักษณะคือ 1) บทบาทพระราชาประสิทธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ท่านมีผลงานวรรณกรรมเด่นชัดเชิงเสริมสร้างสังคมที่ส่งเสริมการสื่อสารให้ตนบรรลุผลแต่ไม่ขัดแย้งกับคนอื่น ฉะนั้นการสื่อสารจึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นด้วย การสื่อสารที่ดีย่อมสานสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรให้เหนียวแน่น รวมทั้งการอนุรักษ์และส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยท่านได้ประพันธ์บทสรวงุญะให้เยาวชนในบ้านหนองบัวดีหมีได้ขบคิดและนำไปแข่งขันตามเทศกาลต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ วรรณกรรมส่งเสริมการปฏิบัติที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมใดๆ ต่อศาสนสถาน ไม่ว่าจะเป็นการลบหลู่ ไม่ให้ความเคารพในสถานที่ ล้วนเป็นการแสดงความลดน้อยถอยลงของจิตใต้สำนึก จึงถือได้ว่าเป็นการขัดเกลาทัศนคติต่อศาสนสถานของพุทธศาสนิกชน ท่านยังชี้ให้ประชาชนเห็นว่า พระธรรมของพระพุทธศาสนาไม่ใช่สิ่งที่จะถูกถูกเหยียดหยาม แต่ควรให้ความเคารพขณะรับฟังและนำไปปฏิบัติด้วยหวังในผลลัพธ์ ในภาพรวมผลงานท่านจึงสะท้อนและส่งเสริมการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมทั้งบทประพันธ์ร้องกรองบางเรื่องได้กล่าวถึงเมืองขอนแก่นว่า มีพระธาตุขามแก่นเป็นสัญลักษณ์ เจริญก้าวหน้าตามยุคสมัย แต่ไม่หลงลืมศิลปะท้องถิ่น เช่น ดนตรีพื้นบ้าน สินค้าหัตถกรรมผ้าไหมคุณภาพ สถานที่ท่องเที่ยวมากมาย และ2) บทบาทพระสงฆ์ลูกวัด ด้วยการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ แนะนำสั่งสอนยกระดับคุณภาพจิตใจประชาชน นำพาปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ถูกต้อง ให้การปกครองภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าอาวาส ซึ่งท่านใช้หลักปกครองตามหลักประชาธิปไตยต่อการกำหนดบทบาทหน้าที่การทำงานของพระสงฆ์ภายในวัด ซึ่งคัดเลือกกันตามความรู้ความสามารถต่องานที่ได้รับผิดชอบ ผ่านการส่งเสริมการเผยแพร่ด้วยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีเป็นประจำทุกปี แต่ไม่ละเลยการศึกษา หากแต่ใส่ใจต่อการศึกษทั้งการศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลี พระปริยัติศึกษา และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ครั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาจึงกลับสู่ภูมิลำเนา บางรูปปรับเปลี่ยนสถานที่ศึกษา บางรูปลาสิกขาออกไปดำเนินชีวิตอย่างคฤหัสถ์ ส่วนด้านสาธารณูปการเจ้าอาวาสมักเป็นผู้นำในการริเริ่มการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญภายในอาวาส และส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในก่อสร้างสถานที่ราชการในชุมชน ทั้งยังมีพระสงฆ์เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับต่างๆ การนี้เจ้าอาวาสยังได้รับนิมนต์ให้เป็นกรรมการโรงเรียน และยังได้ส่งเสริมให้เกิดการก่อสร้างหน่วยงานซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การสมทบทุนสร้างศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ สมทบทุนสร้างสถานีนอนามัยชุมชน และสมทบทุนสร้างศาลากลางหมู่บ้าน

3. บทบาทเชิงรุกของพระสงฆ์ในอนาคต ควรปรับใน 3 ส่วน คือ 1) ระดับบุคคล ต้องศึกษาหลักธรรมให้ครอบคลุมผนวกกับศาสตร์สมัยใหม่แต่ละแขนงและสามารถขยายความได้อย่างสอดคล้องอิงอาศัยกับหลักการทางพระพุทธศาสนาได้น่าสนใจจากปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมแล้ว ร่วมเสนอทางออกแนวใหม่ที่มีอิทธิพลทางความคิด

ต่อสังคมไทยด้วยวิธีการอย่างมีระบบ 2) ระดับองค์กร วัดต้องปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เป็นที่สัปปายะ พัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ของวัดให้ทันสมัย เพื่อบริการประชาชนผู้เดือดร้อนให้ครอบคลุม ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เท่าทันสังคม หัวใจหลักคือการทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกทุกระดับต้องมีความเป็นมืออาชีพรอบรู้ในวิธีการถ่ายทอด พร้อมกันนั้นต้องลดพุทธพาณิชย์เชิงไสยศาสตร์ และ3) ระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจและด้านคุณภาพชีวิต ควรเป็นตัวแบบที่ดีที่ถูกต้องของการเป็นผู้นำน้อยไม่ละเมิดสิทธิของ ส่งเสริมความรู้ สรรค์สร้างอาชีพ ดำรงภูมิปัญญาท้องถิ่น บำรุงสาธารณประโยชน์ นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนา โดยไม่เลือกฝ่ายทางการเมือง หากแต่ควรส่งเสริมด้านการเป็นพลเมืองที่ถูกต้องตามสิทธิหน้าที่ขั้นพื้นฐาน ชี้ให้เห็นถึงคุณและโทษของลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยม ขณะเดียวกันควรชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ทางจิตใจหรือจิตนิยม สามารถธรรมวินัย ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรม และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ผสมกับการเผยแผ่ ด้วยการตอบรับนโยบายของมหาเถรสมาคม บางครั้งตอบรับนโยบายของรัฐ นโยบายของหน่วยงานท้องถิ่น และส่วนงานจากมหาวิทยาลัย เสนอและคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหามาของตนได้ ซึ่งสามารถเป็นกำลังของชุมชน ชี้ให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ การนี้ควรเสนอประเด็นปัญหาในระดับสังคม องค์กร และนโยบายรัฐ ที่เป็นปัญหาต่อสังคมหรือชุมชนในบริบทต่างๆ ทั้งนี้ต้องโต้แย้งด้วยข้อมูลทางวิชาการ ซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งต้องจริงจังและเข้มงวดในการผลิตบัณฑิต ด้วยสถานการณ์ทางสังคมพร้อมกับการวิจารณ์และปิดท้ายด้วยหลักธรรมและวิธีการแก้ไขปัญหา

7.2 องค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

จากการบทวนและประมวลข้อมูลจากคำตอบผู้วิจัยจึงได้คัดองค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นออกเป็นชั้นๆ จากขอบข่ายทางพระพุทธศาสนาไปจนถึงองค์ประกอบภายนอกที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานและประชาชนโดยทั่วไปพบว่า

1. องค์ประกอบด้านพุทธบัญญัติ พระธรรมวินัย และกฎระเบียบวัด พระพุทธเจ้าทรงประกาศลัทธิของพระองค์เพื่อประโยชน์ 3 ประการ คือ 1) อุตตตถะ คือการที่ภิกษุต้องปฏิบัติธรรมอยู่ในกรอบมันศึกษาพระธรรมวินัยให้ยิ่งขึ้น 2) ปัตถะ คือดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งแก่คณะสงฆ์ด้วยกันและแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และ3) อุกยัตถะ คือการประพฤติประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งแก่ตนเองคือวัตรปฏิบัติของภิกษุ และแก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ สำหรับพระธรรมวินัยคือกรอบที่ภิกษุพึงปฏิบัติไม่ควรละทิ้ง เพราะนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาจากประชาชน ส่วนกฎระเบียบวัดโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการแทน ด้วยอาศัยอำนาจหน้าที่ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ. คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งมอบหมายให้ปฏิบัติตามภาระหน้าที่ของพระสงฆ์การ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะงาน 6 ประการ

2. องค์ประกอบด้านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยทุกตำแหน่งปกครองล้วนมีภาระหน้าที่หลัก 6 ประการ คือ 1) ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่การบริหารภิกษุ-สามเณรใต้ปกครองให้เรียบร้อย 2) ด้านการศาสนศึกษา ให้บริการแก่ภิกษุ-สามเณรและประชาชนทั่วไป ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญ และหลักสูตรอื่นๆ ทางพระพุทธศาสนา 3) ด้านการเผยแผ่ ได้แก่ กลวิธีด้านการสอน การอบรม การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนตำรา การปฏิบัติธรรม และผ่านสื่อต่างๆ 4) ด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ การก่อกำกับดูแลการสร้างศาสนสถาน บำรุงรักษา และบูรณะซ่อมแซม 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือการส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาหลักธรรมอย่างมีหลักสูตรด้วยรูปแบบต่างๆ และ6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมกับสังคมด้านต่างๆ เช่น การจัดการศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาส การต่อต้านยาเสพติด การบริจาคเงินทุนแก่หน่วยงานต่างๆ การก่อสร้างสาธารณประโยชน์ และการส่งเสริมวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ บทบาทที่ได้รับมอบหมายตามตำแหน่งงาน มีอำนาจสั่งการให้ส่วนงานออกสู่วิธีการและกระบวนการดำเนินการ ทั้งนี้การแสดงออกด้วยการส่งเสริมสนับสนุนนั้นเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนบทบาทพระสงฆ์ ส่วนตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ได้แก่ เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น ซึ่งเป็นแรงเสริมให้พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ โดยพระสงฆ์ผู้ปกครองต้องมีภาวะผู้นำและต้องเข้มแข็งเป็นพิเศษ ต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้ความถูกต้องตามกาลสมัย

4. องค์ประกอบด้านลักษณะเฉพาะของพระสงฆ์ เป็นพื้นฐานภายใต้จิตสำนึกที่ดีของแรงกระตุ้น บวกกับปฏิบัติที่ถูกต้องจึงส่งผลต่อการริเริ่มพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ที่จะช่วยเหลือชุมชน จนพัฒนาเป็นความชำนาญซึ่งก็มีความเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ทั้งนี้พระสงฆ์กลุ่มดังกล่าวมีแนวคิด 2 ประการหลัก คือ 1) ด้านอัตตสมบัติ อันได้แก่พระสงฆ์ที่เน้นไปในทางปฏิบัติตามมากกว่าการศึกษา (ปริยัติ) และ2) ด้านปรหิตสมบัติ อันได้แก่พระสงฆ์ที่ใส่ใจต่อความเป็นอยู่ของผู้อื่น ด้วยการสร้างสิ่งของให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา วัด ชุมชน และสังคม ทั้งนี้ต้องมีความเข้มแข็งความอดทน การบริหารงานที่ดี ความรอบรู้เฉพาะ และกรอบด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ ภายใต้ความเพียรพร้อมและทีมงานที่มีคุณภาพ เช่น วุฒิปุระ การศึกษา ความเสียสละ เป็นต้น

5. องค์ประกอบด้านการเอื้ออำนาจจากสังคม ความไว้วางใจและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ สถานการณ์ของสังคมที่กำลังเผชิญปัญหาในช่วงนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ ที่สำคัญยิ่งคือผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นองค์ผสมรวมที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกัน ซึ่งเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อวัดและชุมชน

6. องค์ประกอบด้านการตอบสนองจากหน่วยงาน องค์การท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อวัดและพระสงฆ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์สังคมที่ดี มีความสัมพันธ์เชิงองค์การต่อการเกื้อหนุนกัน เพียงแต่องค์กรยื่นมือเข้าช่วยและส่งเสริมบทบาทให้มากกว่าที่เป็นอยู่หรือช่วยผลักดันเชิงรุกมากขึ้น เพราะวัดเองก็มีฐานะเป็นองค์กร

7.3 ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

จากการประมวลและสรุปผลการศึกษาในส่วนนี้พบว่าคู่สัมพันธ์ในแต่ละสถานะภาพ/บทบาท ปัญหาเฉพาะตัวของพระสงฆ์ และนโยบายของคณะสงฆ์และนโยบายของท้องถิ่นที่สอดคล้องกันเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการดำเนินงานโดยพระสงฆ์ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคระหว่างคู่สัมพันธ์ เมื่อวิเคราะห์แล้วสามารถจำแนกออกเป็น 8 คู่สัมพันธ์ได้แก่ **สาเหตุแรก** ปัญหาที่เกิดจากพระสังฆาธิการกับพระสังฆาธิการ เพราะการจัดระเบียบองค์กรสงฆ์ไม่มีความเหมาะสม ขาดระบบระเบียบที่แน่นอนชัดเจน ผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ขาดความรู้ในตำแหน่งส่งผลให้การบริหารงานด้อยประสิทธิภาพ สายการบังคับบัญชาของแต่ละส่วนในการรับผิดชอบส่วนงานขาดการติดต่อประสานงานระหว่างกัน **สาเหตุที่สอง** ปัญหาที่เกิดจากพระสังฆาธิการกับพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการ เพราะผู้ปกครองสั่งงานไม่เป็นระบบยากต่อการปฏิบัติตาม เป็นเหตุให้นโยบายที่กำหนดไว้ร่วมกันคลาดเคลื่อน ไม่เห็นความสำคัญของพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ ขาดการสนับสนุน และขาดการแสดงโอวาท ผู้ปฏิบัติการจึงขาดขวัญและกำลังใจ ไม่เปิดโอกาสให้พระระดับปฏิบัติการได้แสดงความคิดเห็น หรืออาจเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น แต่ไม่ได้รับการยอมรับหรือนำไปปรับใช้เป็นแนวคำสั่งเชิงนโยบาย **สาเหตุที่สาม** ปัญหาที่เกิดจากพระสังฆาธิการกับเจ้าหน้าที่ปกครอง ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระสงฆ์ก็ได้ประสานงานกับหน่วยงานราชการ เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกันระหว่างสถาบันศาสนากับหน่วยงานราชการในท้องถิ่น **สาเหตุที่สี่** ปัญหาที่เกิดจากพระสังฆาธิการกับประชาชน ประชาชนบางท่านไม่เข้าใจในกฎระเบียบของวัด ขาดความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทที่พระสงฆ์ดำเนินการต่อชุมชน ส่วนการแสดงธรรมยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ การให้บริการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจทำหน้าที่สอนหลักธรรมตามหลักสูตรที่ถูกต้อง และไม่มีความรู้มาตรฐานการบริหารจัดการที่ดี **สาเหตุที่ห้า** ปัญหาที่เกิดจากพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการกับเจ้าหน้าที่ปกครอง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่มีนโยบายท้องถิ่นที่สอดคล้องต่อการรับการดำเนินงานด้านจริยธรรมของพระสงฆ์ ยังขาดการตอบรับการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ที่สำคัญผู้บริหารไม่แสดงท่าทีส่งเสริมสนับสนุน หรือกล่าวยกย่องเชิดชูพระสงฆ์นักพัฒนา **สาเหตุที่หก** ปัญหาที่เกิดจากพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการกับประชาชน การดำเนินงานขาดความร่วมมืออย่างจริงจังและสมัครใจจากประชาชนในชุมชน เนื่องจากประชาชนก็ยังมิได้รับโอกาสให้เข้าร่วมกำหนดแผนพัฒนา และร่วมขับเคลื่อนแผนนั้นผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งยังมีประชาชนบางส่วนไม่เห็นด้วยที่พระสงฆ์จะดำเนินการทุกอย่างแล้วทำตัวเป็นเจ้าของเสียหมด **สาเหตุที่เจ็ด** ปัญหาที่เกิดจากพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการกับพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานมีพื้นฐานและประสบการณ์แตกต่างกันจึงส่งผลต่อวิธีการปฏิบัติ ซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน ขาดการประสานงาน ขาดความสัมพันธ์ และขาดความกระตือรือร้น และ**สาเหตุสุดท้าย** ปัญหาที่เกิดจากเจ้าอาวาสกับพระสงฆ์ลูกวัด โดยเจ้าอาวาสไม่สามารถจัดบริการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนพระสงฆ์ลูกวัดขาดความเอาใจใส่ต่อกฎระเบียบวัดหรือกติกาที่เจ้าอาวาสกำหนดขึ้น ไปจนถึงการละเมิดกฎระเบียบวัด ที่สำคัญคือเจ้าอาวาสก็มีทราบปัญหาเฉพาะตัวของพระสงฆ์ได้ปกครองแต่ละรูป ก่อให้เกิดความไม่สนิทสนมกลมเกลียวระหว่างกัน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมต่อความเป็นสมณะเพศ

2. ปัญหาและอุปสรรคเฉพาะของพระสงฆ์ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการ คือ ประการแรกปัญหาของพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ เบื้องต้นคือพระสังฆาธิการมีเวลาในการกำกับดูแลพระสงฆ์ระดับปฏิบัติงานน้อยหรือขาดความเอาใจใส่ มิได้ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ขาดการบริหารจัดการองค์กรแบบสมัยใหม่ ขาดการทุ่มเทเอาใจใส่ต่อภาระงานระหว่างแผนก ไม่ให้ความร่วมมือที่ดีต่อกันในการส่งเสริมแผนงาน ไม่กระจายภาระหน้าที่ออกสู่ผู้ปฏิบัติอย่างทั่วถึง เจ้าอาวาสอาจมีอคติต่อพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการซึ่งทำงานด้วยวุฒิการศึกษาเบิกทาง ขาดประสบการณ์ในการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อองค์กร หรือบางวัดท่านชราภาพมากแล้ว ไม่สามารถกระจายคำสั่งลงสู่ผู้ปฏิบัติการได้อย่างครอบคลุม ล้วนส่งผลให้เกิดปัญหาการกำกับดูแลขาดประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายปัญหาของพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการ พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจต่อการเชื่อมโยงบทบาทที่ตนสามารถดำเนินการได้ต่อสังคม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้พร้อมปฏิบัติกับผู้มีต้องการให้ปฏิบัติ ข้างขาดการแสดงบทบาทที่ตนพึงกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่พยายามพัฒนาศักยภาพของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านหลักธรรมซึ่งต้องแจ่มแจ้งกว่าคฤหัสถ์ ขาดการวิเคราะห์หลักธรรมโดยถูกต้องเพราะขาดฐานคือองค์ความรู้ความสามารถเชิงลึก ไม่สามารถอธิบายเชิงวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ ยังอาศัยประสบการณ์ที่ได้จากการสั่งสมเป็นหลัก ซึ่งขาดฐานข้อมูลหรือระเบียบวิธีการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีทางวิชาการ ผวนกับขาดทักษะด้านสมณวัตร ขาดเทคนิควิธีการสอนหรือนำเสนอที่ไม่สอดคล้องต่อสถานการณ์ ขาดทักษะความเป็นผู้สอนที่ดี ไม่มีระบบในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ไม่มีองค์ความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ปัจจุบัน ขาดทักษะด้านจิตวิทยาการแนะนำ ขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อคู่สนทนา และที่สำคัญคือมีพฤติกรรมแสดงออกอย่างไม่เหมาะสม

3. ปัญหาและอุปสรรคจากนโยบาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะปัญหา โดยปัญหาแรกเป็นปัญหาจากนโยบายคณะสงฆ์ ซึ่ง ขาดระบบระเบียบในการปกครองหรือผู้บริหารด้อยประสิทธิภาพหรือไม่พิจารณาปรับบทบาทพระสงฆ์ตลอดจน

องค์กรสงฆ์ ไม่มีการบริหารจัดการองค์กรได้อย่างเป็นระบบตามการบริหารองค์กรสมัยใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาไม่ได้นอกเหนือไปจากที่เคยปฏิบัติมาในอดีต ที่สำคัญคือไม่มีหน่วยงาน ภาระงาน และอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่ในสมณะเพศของพระสงฆ์รุ่นใหม่ ซึ่งมีความมุ่งมั่นในการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น ด้วยแนวความคิดการพัฒนาเชิงองค์กรและโครงสร้าง จึงเป้าหมายในระบบการปกครองที่ยังยึดโยงในระบบอุปถัมภ์ บางกลุ่มไม่แสดงความสามารถต่อคณะสงฆ์อย่างเต็มความสามารถ บางกลุ่มลาสิกขาเพื่อนำตนออกจากระบบเก่า ไม่มีการบริหารจัดการที่ดีต่อแผนพัฒนาและช่วยเหลือคุณภาพชีวิตของประชาชน ขาดการจำแนกนโยบายให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย นโยบายเชิงรุกด้านการเผยแผ่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ปรับการประยุกต์พุทธศาสตร์ให้สอดคล้องลงตัวกับศาสตร์กระแสหลัก และปัญหาสุดท้ายคือปัญหาจากนโยบายรัฐหรือหน่วยงานท้องถิ่น ยังไม่ให้หรือไม่เห็นความสำคัญของการดำเนินการตามแผนพัฒนาโดยพระสงฆ์ หน่วยงานของรัฐที่คอยกำกับดูแลด้านงบประมาณการพัฒนา ด้านการจัดโครงการ กิจกรรม และแผนปฏิบัติงาน ยังไม่ให้การสนับสนุนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน ทว่านโยบายรัฐบางประการยังขัดต่อระบบคุณธรรมและจริยธรรม โดยสรุปคือรัฐและหน่วยงานภาคเอกชนไม่มีนโยบายที่ดีด้านการส่งเสริมจริยธรรมและศีลธรรมที่ผ่านการเลือกสรรแล้ว

7.4 แนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

องค์กรสงฆ์ โดยเจ้าคณะใหญ่ต้องดูแลสอดส่องอยู่เป็นประจำ ให้การอบรม กระตุ้นเตือน มอบอำนาจหน้าที่ชี้แนะและเครื่องมือในการดำเนินงาน เพราะมองเห็นปัญหาและมีอำนาจแก้ไข ที่สำคัญผู้ปกครองท้องถิ่นต้องมีแนวความคิดพัฒนารูปแบบใหม่ๆ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติภารกิจต้องจัดกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ทว่าเจ้าอาวาสต้องออกหน้าในการติดต่อกับชุมชนและต้องเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์เองด้วย แล้วดำเนินการโน้มน้าวประชาชน ให้เกิดการแสวงหาแนวทางการพัฒนาสำหรับชุมชน ในขณะที่ผู้นำหรือหน่วยงานของรัฐ ต้องพึงพาอาศัยกันในการพัฒนาท้องถิ่น ผู้บริหารของแต่ละองค์กรต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความจริงใจที่จะพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน บางครั้งผู้นำหรือหน่วยงานท้องถิ่นต้องเปิดรับการมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์ สนับสนุนบทบาทท่านต่อสังคมภายนอก ซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยการเปิดประชุมวางแผนร่วมกัน ชุมชนควรพร้อมรับบทบาทใหม่ๆ จากพระสงฆ์ ภายใต้การติดต่อประสานงานที่ดีและจริงใจต่อการพัฒนา อย่างไรก็ตามทั้งบุคคลและหน่วยงานต้องมียุติวิสัยทัศน์ (จักขุมตา) และการบริหารจัดการที่ดีมีระบบเกิดประสิทธิภาพสูงสุด (วิรุโ)

8. สรุปและอภิปรายผล

8.1 บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

8.1.1 ลักษณะการดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นโดยทั่วไปของพระสงฆ์วัดเทพบูรณาราม

1. บทบาทด้านผู้นำศาสนาหรือจิตวิญญาณ พระสงฆ์ยังคงแนะนำสั่งสอนยกระดับคุณภาพจิตใจประชาชน ซึ่งมีผลต่อการขัดเกลาทัศนคติที่ดีต่อพลเมืองด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งนำพาปฏิบัติตามหลักศาสนพิธีที่ถูกต้อง เช่น ความเหมาะสมของแต่ละพิธีกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนา สอดคล้องกับพระมหาสุศักดิ์ น้อยสินทิยะ (2545) ซึ่งกล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในเบื้องต้นพระสงฆ์อาศัยปัจจัย 4 จากประชาชนในการดำรงชีวิต เป็นเหตุให้เกิดความผูกพันระหว่างกันโดยอัตโนมัติ หากแต่การตอบแทนของพระสงฆ์เป็นไปในรูปแบบคุณธรรม ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มีความสุขทุกขณะในการดำเนินชีวิต

2. บทบาทด้านการปกครอง ภายใต้การกำกับดูแลกิจการต่างๆ โดยพระราชประสิทธิคุณ ท่านใช้หลักปกครองตามหลักเสียงส่วนใหญ่ต่อการกำหนดบทบาทหน้าที่การทำงานของพระสงฆ์ภายในวัด ซึ่งโดยหลักแล้วคัดเลือกกันตามความรู้ความสามารถก่อนที่รับผิดชอบ แต่กลับมีความเด็ดขาดต่อการตัดสินใจปัญหาอย่างละเอียดรอบคอบ หากเมื่อเกิดความขัดแย้งในชุมชนพระสงฆ์ยังเป็นสื่อกลางเข้าประนีประนอม สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่ได้กล่าวว่า พระสงฆ์ระดับผู้ปกครองทุกระดับชั้นต้องให้ความสำคัญต่อหน้าที่ตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในระดับล่างสุด ต้องบริหารภาระงานภายในวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยส่งเสริมพระสงฆ์ให้ดำเนินบทบาทให้ปรากฏแก่ชุมชน ด้วยการมอบหน้าที่ จัดสรรเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน และยกย่องคุณความดีให้ปรากฏแก่ชุมชน

3. บทบาทด้านการเผยแผ่ โดยการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีเป็นประจำทุกปี จัดกิจกรรมอบรมเยาวชน ซึ่งสืบเนื่องมาจากโครงการของคณะสงฆ์ หรือโครงการซึ่งโรงเรียนหรือหน่วยงานจัดขึ้น โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้บรมควบคุมดูแล จึงสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า วัดควรทำหน้าที่ในการเผยแผ่เบื้องต้น 5 ลักษณะ คือ 1) วัดต้องปรับตัวด้วยกลยุทธ์และพัฒนาให้เป็นงานการเผยแผ่ที่เข้มแข็ง 2) พระสงฆ์ต้องใส่ใจต่อการศึกษาหลักธรรมให้รอบด้านและลึกซึ้ง แล้วพัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่ให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เป็นจริงในชุมชน 3) พระสงฆ์ต้องเป็นผู้แนะนำหลักธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างตรงไปตรงมา พร้อมทั้งเป็นตัวแบบที่ถูกต้องด้านจริยธรรมเบื้องต้นและคุณธรรมในระดับสูงขึ้นไป 4) พระสงฆ์ต้องสร้างบทบาทเชิงรุกในการ

ถ่ายทอดหลักธรรมต่อเยาวชน ด้วยการเป็นวิทยากรในสถานศึกษา ผ่านโครงการ กิจกรรม หรือจะใช้วัดเป็นสถานที่ดำเนินงานก็ได้ สร้างกลุ่มแกนนำ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสื่อบุคคล เป็นต้น และพัฒนาเป็นเครือข่ายให้กระจายอยู่ทั่วประเทศ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานอีกกลุ่มงานหนึ่ง และ5) พระสงฆ์ควรพิจารณาให้การอบรมผู้ต้องขัง หรือพนักงานในโรงงานที่ไม่มีความสะดวกต่อการเฝ้าเข้าหาหลักธรรม อันเนื่องมาจากความไม่เอื้ออำนวยของลักษณะงาน

4. บทบาทด้านการศาสนศึกษา ภาครัฐ-สามเณรใส่ใจต่อการศึกษาพระธรรมวินัยโดยลำดับ ทั้งการศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลี พระปริยัติศึกษา และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งก็มีพระสงฆ์จากภูมิลำเนาต่างๆ มาจำพรรษาเมื่อสำเร็จการศึกษาจึงกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม บางรูปปรับเปลี่ยนสถานที่ศึกษา บางรูปลาสิกขาออกไปดำเนินชีวิตอย่างคฤหัสถ์ สอดคล้องกับพระมหานรธาภิเศก น้อยโนนจิว (2549) ซึ่งกล่าวว่า การศึกษานับว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในทุกๆ ด้าน บุคลากรเกิดพัฒนาการที่พึงประสงค์ตามระบบการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพต่อผู้ศึกษาและผู้คาดหวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาในสถาบันสงฆ์ซึ่งครอบคลุมทั้งศาสตร์สมัยใหม่ แต่ไม่ทอดทิ้งคุณค่าทางจริยธรรมในศาสนา

5. บทบาทด้านการสาธารณูปการ ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการริเริ่มการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญต่อคณะสงฆ์ภายในอาวาส เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ศาลาบำเพ็ญกุศล เมรุ เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงการบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างซึ่งเก่าทรุดโทรม นอกจากนั้นท่านยังได้ร่วมก่อสร้างสถานที่สำคัญทางราชการในชุมชน เช่น อาคารเรียนโรงเรียนบ้านหนองบัวดีหมี สถานีอนามัยบ้านหนองบัวดีหมี ศาลาประชาคม ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นต้น สอดคล้องกับพระราชรัตนมณี (ชัยวัฒน์ ปณฺญาลิ) (2538) ซึ่งกล่าวถึงการสาธารณูปการไว้ 3 ด้าน คือ 1) การบูรณะและพัฒนาวัด 2) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และ3) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

6. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์ภายในวัดเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนชุมชนบ้านท่าพระนาวี โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการขอนแก่น และจัดส่งนักเรียนเข้าสอบธรรมศึกษา นอกจากนั้นยังได้มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา และพระราชประสิทธิคุณยังได้รับนิมนต์ให้เป็นกรรมการโรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554) ที่คาดหวังว่า วัดหรือพระสงฆ์ต้องตอบสนองต่อชุมชน ในด้านการศึกษาด้วยรูปแบบและกลวิธีต่างๆ ด้วยการจัดให้บริการการศึกษาในลักษณะโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสร้างศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เปิดโรงเรียนราษฎร์การกุศล การสร้างโรงเรียนในชุมชนในพื้นที่วัด การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การเข้าสอนศีลธรรมในโรงเรียน และการสงเคราะห์เกื้อกูลด้านการศึกษาส่วนต่างๆ เช่น การมอบทุนการศึกษา การจัดหาบุคลากรในการสอนเฉพาะด้าน และการแสวงหาอุปกรณ์ที่สำคัญในการเรียนการสอน

7. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ วัดเทพฯ โดยพระราชประสิทธิคุณเป็นผู้บริหาร ท่านได้ส่งเสริมให้เกิดการก่อสร้างหน่วยงานซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การสมทบทุนสร้างศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ สมทบทุนสร้างสถานีอนามัยชุมชน สมทบทุนสร้างศาลากลางหมู่บ้าน รวมทั้งให้การประชาสัมพันธ์ ด้วยการกระจายข่าวสารออกสู่ชุมชน ทั้งข่าวสารจากหน่วยงานของราชการในท้องถิ่น และข่าวสารจากสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน สอดคล้องกับพระครูปลัดอาทิตย์ อดตเวที (ชองดี) (2546) โดยได้จากแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ซึ่งท่านได้ดำเนินการดังนี้คือ 1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลหรือหน่วยงาน อาทิ การอบรมบวช สร้างห้องสมุดเพื่อประชาชน สร้างมูลนิธิเพื่อผู้ยากไร้ 2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น โดยมีลักษณะเป็นงานด้านสาธารณประโยชน์ อาทิ การพัฒนาวัดและพัฒนาหมู่บ้าน 3) การบำรุงรักษาสาธารณสถาน อาทิ การซ่อมแซมและปรับปรุงถนน ขุดคลอง และพัฒนาโรงเรียน และ4) การช่วยเหลือประชาชนทั่วไป อาทิ ผู้ประสบภัยธรรมชาติ ผู้ชราภาพ และสงเคราะห์เด็กกำพร้า

8.1.2 กลวิธีการพัฒนาท้องถิ่นของพระราชประสิทธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

1. ด้านการเสริมสร้างสังคม ท่านมีแนวคิดว่าการพัฒนารวมเป็นของผู้ประพันธ์จึงได้บันทึกเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของสังคมเป็นทอดๆ ผู้ศึกษาแล้วนำไปสังเขปย่อมนเห็นจริงในเหตุการณ์ที่ปรากฏ โดยมุ่งที่จะประสานสังคมมิให้เกิดความแตกแยก เพราะการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลย่อมเกี่ยวเนื่องระหว่างกัน โดยเฉพาะคำพูดซึ่งเป็นการสื่อสารให้ตนบรรลุผลตามที่ปรารถนาไว้ ทั้งนี้สิ่งที่ตนปรารถนาคอนอื่นก็ย่อมปรารถนา การสื่อสารจึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นด้วยการสื่อสารที่ดีย่อมสานสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรให้เหนียวแน่น ในทางตรงกันข้ามการสื่อสารที่ไร้ความเป็นจริง ย่อมสร้างความแตกแยกมาสู่สังคมโดยรวม สอดคล้องกับทองศรี กำภู ณ อยุธยา (2546) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า วัดเป็นแหล่งแสดงถึงตัวตนและรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในสังคมชนบทมีความผูกพันกับชุมชนเป็นพิเศษ เช่น วันหยุดเรียน วันโกน วันทำบุญประจำปี และวันเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีไทย วัดจึงเป็นสถานที่รวมกันของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากวันสำคัญดังกล่าวนี้มีการจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อความรื่นเริงในชุมชน

2. ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ท่านได้ประพันธ์บทสวดมนต์ให้เยาวชนในบ้านหนองบัวดีหมีได้ขับร้อง พร้อมทั้งได้นำไปแข่งขันในเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลงานไหมในจังหวัดขอนแก่น สอดคล้องกับพระมหาสุภา อุทโท (2541) โดยกล่าวว่า บทบาทด้านการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการสนับสนุนให้เกิดการ

อนุรักษ์และพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนั้นพระมหาสุเทพ สุโขทัย (2550) ยังกล่าวอีกว่า การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น คือการส่งเสริมงานประเพณีท้องถิ่น และฟื้นฟูวัฒนธรรมบางอย่างที่กำลังเลือนหาย

3. ด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ วรรณกรรมของท่านหลายเรื่องแสดงการปฏิบัติที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมใดๆ ต่อศาสนสถาน ไม่ว่าจะเป็นการลบหลู่ ไม่ให้ความเคารพในสถานที่ ล้วนเป็นการแสดงความลดน้อยถอยลงของจิตใต้สำนึก ผลงานวรรณกรรมของท่านจึงร่วมขัดเกลาทัศนคติต่อศาสนสถานของพุทธศาสนิกชน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ต้องเป็นผู้แนะนำหลักธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชน กล่าวคือด้วยการสั่งสอนโดยนำข้อธรรมมาเป็นแนวทางในการชี้แนะ ด้วยการเป็นตัวอย่างที่ถูกต้องด้านจริยธรรม เบื้องต้นและคุณธรรมในระดับสูงขึ้น

4. ด้านการเผยแผ่หลักธรรม ท่านแสดงธรรมด้วยความเคารพโดยมกยักตัวอย่างว่า แม้แต่พระพุทธเจ้ายังให้ความเคารพในพระธรรม พร้อมทั้งชี้ให้ประชาชนเห็นว่าพระธรรมมิใช่สิ่งที่จะถูกเหยียดหยาม แต่ควรให้ความเคารพขณะรับฟัง และนำไปปฏิบัติด้วยหวังผลดีในระดับต่างๆ ซึ่งจะให้คุณค่าหลายด้านต่อผู้ปฏิบัติเอง ซึ่งเป็นไปตามที่พระมหาสุภา อุทโท (2541) ที่เห็นว่า การปลูกจิตสำนึกเชิงบวก เป็นการแนะนำให้ประชาชนมีความขยัน ประหยัด เกื้อบอม และวางแผนชีวิต การแนะนำให้เข้าใจในหลักการและวิธีการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา และร่วมกันสร้างจิตสำนึกที่ดีและถูกต้องแก่เยาวชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมและเติมเต็มความเป็นพุทธศาสนิกชนที่สมบูรณ์

5. ด้านการสะท้อนและส่งเสริมการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ในบทประพันธ์ร้องกรองบางเรื่องได้กล่าวถึงเมืองขอนแก่นว่า มีพระธาตุขามแก่นเป็นสัญลักษณ์ เจริญก้าวหน้าตามยุคสมัย แต่ไม่หลงลืมศิลปะท้องถิ่นโดยเฉพาะดนตรีพื้นบ้าน สินค้าหัตถกรรมผ้าไหมคุณภาพ สถานที่ท่องเที่ยวมากมาย ทั้งเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา สอดคล้องกับพระมหาวินิจ เสาธง (2553) ที่กล่าวว่า บทบาทด้านการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ ผู้ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มให้การก่อสร้างวัดเนรมิตวิปัสสนา ที่เต็มไปด้วยสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ได้สะท้อนถึงเจตนาของผู้ก่อสร้าง ที่ต้องการอนุรักษ์ความมีค่าทางศิลปะที่มีมาแต่อดีต นอกจากนั้นแนวคำสอนของท่าน ยังเต็มไปด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรม

8.2 องค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

1. องค์ประกอบด้านพุทธบัญญัติ พระธรรมวินัย และกฎระเบียบวัด โดยใช้หลักธรรมในส่วนต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มาเป็นแนวทางและกรอบในการปฏิบัติงาน ภายใต้กฎระเบียบแห่งพระธรรมวินัยที่เอื้ออำนวยให้พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อพุทธศาสนิกชน แต่ไม่ว่าจะด้วยลักษณะการปฏิบัติใดๆ ต้องไม่เกินกว่าขอบเขตอำนาจของวัดโดยการกำกับดูแลโดยเจ้าอาวาส สอดคล้องกับภณดา จันทรสม (2555) ที่ได้กล่าวถึงโครงสร้างคณะสงฆ์และวัดว่า วัดถือเป็นองค์กรระดับล่างสุดและเป็นองค์กรหลัก ซึ่งเป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์ตามลำดับขั้นบังคับบัญชา เป็นหน่วยบริหารดำเนินการกิจการโดยตรงต่อการขับเคลื่อนนโยบายและแผนงาน โดยให้มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป อย่างไรก็ตามวัดภายใต้การกำกับดูแลโดยเจ้าอาวาสนั้น ได้รับอนุญาตโดย พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535

2. องค์ประกอบด้านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในภาพรวมพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่เหมือนกันคือ ร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามความรู้ความสามารถที่ตนพอจะทำได้ แต่เพื่อความชัดเจนในหน้าที่มหาเถรสมาคมจึงกำหนดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น แต่ละตำแหน่งปกครองนั้นก็มีการะหน้าที่หลัก 6 ประการ คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่ 4) ด้านการสาธารณูปการ 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ สอดคล้องกับปลื้ม โชติขจร (2553) ซึ่งได้รวบรวมกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ไว้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการปรับบทบาทของพระสงฆ์ให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยการกำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นในมาตรา 15 ตรี ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศ อันเป็นบทบาทใหม่ของพระสงฆ์เชิงรุก

3. องค์ประกอบด้านตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ บทบาทที่พระสงฆ์ดำเนินการโดยปกติอย่างที่ได้รับมอบหมาย เพราะท่านดำรงตนอยู่ในฐานะที่จะดำเนินการได้ หรือไม่มีอำนาจในการสั่งการให้ส่วนงานที่ท่านได้รับมอบหมายนั้น ออกสู่วิธีการและกระบวนการดำเนินงานซึ่งก็หนีไม่พ้นพระสงฆ์ที่อยู่ใต้ปกครองของระดับต่างๆ การนี้พระสงฆ์ทุกตำแหน่งต้องใส่ใจต่อภาระงานที่ตนรับผิดชอบ สอดคล้องกับชัยพร พิบุลศิริ (2530) ซึ่งกล่าวว่า พระสงฆ์มีบทบาทหลักในการให้คำแนะนำทางจิตใจ ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ แนะนำวิธีแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต ตลอดจนบทบาทในการเป็นผู้นำท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน เป็นผู้คิดริเริ่มการพัฒนาแบบใหม่

4. องค์ประกอบด้านลักษณะเฉพาะของพระสงฆ์ พระสงฆ์หลายรูปที่ดำเนินการพัฒนามาจากพื้นฐานภายใต้จิตสำนึกที่ดีที่จะช่วยเหลือชุมชน อันมีผลมาจากแรงกระตุ้นภายใน มีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้อง แล้วดำเนินการริเริ่มการพัฒนาใน

รูปแบบต่างๆ ตามศักยภาพที่พอจะทำได้ จนพัฒนาเป็นความชำนาญซึ่งก็มีความเป็นผู้นำตามธรรมชาติ สอดคล้องกับทองขาน บุญลา (2546) ที่ได้กล่าวถึงพระอิทธิกรมนัส ขนติธมโม ไว้ว่า ภาวะความเป็นผู้นำของท่านเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ กล่าวคือเป็นการเกิดขึ้นตามสถานภาพที่เป็นอยู่ โดยท่านนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ จากหลักธรรมที่เป็นนามธรรมผ่านออกแบบดัดแปลงจนกลายเป็นรูปธรรมในการจัดการ

5. องค์ประกอบด้านการเอื้ออำนวยจากสังคม การที่ประชาชนให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมบทบาท ซึ่งในแต่ละชุมชนก็มีลักษณะทางสังคมไม่เหมือนกันหรือแตกต่างกันตามระบบศรัทธาที่ให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ สอดคล้องกับวินัย ทองทับ (2539) กล่าวว่า การตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นผลมาจากสถานภาพของพระสงฆ์ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านในชนบทจึงยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ผนวกกับความรู้ด้านวิชาการของพระสงฆ์ อีกนัยหนึ่งพระสงฆ์ในชนบทเป็นบุตรหลานของชุมชนจึงสามารถรับรู้ปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

6. องค์ประกอบด้านการตอบสนองจากหน่วยงาน การที่องค์กรในท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อวัดและพระสงฆ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์สังคมที่ดี โดยมีความสัมพันธ์เชิงองค์กรต่อการเกื้อหนุนกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อความมั่นคงในชุมชน สอดคล้องกับสมบุรณ์ สุขสำราญ (2527) ที่ได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ – ชำราชากร – ชาวบ้าน คือราชการที่สังกัดอยู่ในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ โดยมีได้จำกัดแต่เพียงกระทรวงมหาดไทยอย่างเดียว ผลจากการพัฒนาท้องถิ่นที่มีข้าราชการเข้าช่วย ทำให้เข้าถึงงบประมาณ เครื่องมือที่ทันสมัย และสามารถกำจัดจุดอ่อนบางประการของพระสงฆ์

8.3 ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

1. ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่พระสงฆ์แต่ละระดับและสถานะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รวมไปถึงพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้นำท้องถิ่นในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นผลสำเร็จของการดำเนินการ ตลอดจนพระสงฆ์แต่ละระดับกับประชาชนในชุมชนอันเป็นแรงขับเคลื่อนเบื้องต้น ที่สามารถส่งผลสัมฤทธิ์หรือล้มเหลวของการดำเนินงานจากพระสงฆ์ สอดคล้องกับพระมหาภุชญา นันทเพชร (2540) กล่าวว่า การจัดระเบียบองค์กรสงฆ์ไม่มีความเหมาะสม ขาดระบบระเบียบที่แน่นอนชัดเจน ผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ขาดความรู้ในตำแหน่งส่งผลให้การดำเนินงานไร้ประสิทธิภาพ อ่อนแอ และหย่อนยาน ส่วนมาโนช ต้นชวนิชย์ (2529) กล่าวว่า ผู้นำท้องถิ่นบางท่านหรือบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อการแสดงบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ แสดงออกด้วยการไม่เคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์รูปนั้นเป็นการส่วนตัว ส่งผลต่อการไม่ยอมรับในโครงการที่ท่านดำเนินการ ในขณะที่อนุชิต ชูเนียม (2546) ชี้ชัดลงไปว่า การดำเนินงานขาดความร่วมมืออย่างจริงจังและสมัครใจจากประชาชนในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นอุปสรรคเบื้องต้นในการขับเคลื่อนแผนงานไปสู่ความสำเร็จ

2. ปัญหาและอุปสรรคเฉพาะด้านพระสงฆ์ คือพระสงฆ์ระดับปกครองซึ่งมีหน้าที่ผลักดันส่งเสริมการดำเนินงานของพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการ แต่กลับบกพร่องต่อหน้าที่ให้การกำกับดูแลด้วยประสิทธิภาพ และพระสงฆ์ระดับปฏิบัติการยังขาดศักยภาพในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมโดยไม่สามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ได้ สอดคล้องกับอนุชิต ชูเนียม (2546) ซึ่งกล่าวว่า พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนในหลักธรรม หรือแม้กระทั่งองค์ความรู้ในศาสตร์สมัย ซึ่งสามารถนำมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ ประเด็นสำคัญคือพระสงฆ์บางรูปเห็นว่าการดำเนินการอย่างนั้นมีใช้กิจของสงฆ์ จนพัฒนาเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ที่เห็นด้วยและเห็นต่าง

3. ปัญหาและอุปสรรคเฉพาะด้านนโยบาย ในส่วนนี้เป็นนโยบายของคณะสงฆ์ซึ่งไม่กระจ่างชัดพอที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ดำเนินการเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาได้อย่างมีรูปธรรม พระสงฆ์ระดับปฏิบัติการจึงไม่ทราบชัดถึงบทบาทการพัฒนาที่ตนต้องปฏิบัติตามวิถีทางที่ถูกต้อง ข้างข้างขาดนโยบายการพัฒนาจากท้องถิ่นซึ่งเชื่อมโยงบทบาทและศักยภาพของพระสงฆ์ สอดคล้องกับทอง บุตรดี (2551) ที่กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ทุกระดับ แต่กลับไม่มีนโยบายเชิงรุกด้านการเผยแผ่ ซึ่งนำเสนอให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่มีนโยบายการพัฒนาศาสนาเฉพาะด้าน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับกระแสสังคม ด้วยการประยุกต์พุทธศาสตร์ให้สอดคล้องลงตัวกับศาสตร์กระแสหลัก

9. แนวทางส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น

9.1 บทบาทที่ควรดำเนินการของพระสงฆ์วัดเทพปฐมนาราม

1. พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ต้องมอบหมายหน้าที่และชี้แนะ พร้อมเครื่องมือในการดำเนินงาน ต้องดูแลสอดส่องอยู่เป็นประจำ ให้การอบรม กระตุ้นเตือน เพราะมองเห็นปัญหาและมีอำนาจแก้ไขปัญหา และที่สำคัญผู้ปกครองเบื้องต้นมีแนวคิดการพัฒนาแบบใหม่ๆ สอดคล้องกับสุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ (2553) ที่ได้กล่าวว่า การกำหนดอำนาจหน้าที่สายบังคับบัญชา และความรับผิดชอบ เป็นส่วนสำคัญของภาระงานในแต่ละส่วนในองค์กร แล้วดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างรอบด้านมีประสิทธิภาพ โดยที่อรอนงค์ สวัสดิ์บุรี (2555) ได้ชี้แนะว่า แม้ว่าการจะได้กำหนดเป้าหมายขององค์กรไว้

ล่วงหน้าแล้วก็ตาม แต่เมื่อสถานการณ์ในปัจจุบันเปลี่ยนไป จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานต่อการดำรงอยู่ขององค์กร

2. พระสงฆ์เองต้องจัดกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น เจ้าอาวาสต้องออกหน้าในการติดต่อกับชุมชนและต้องเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์เองด้วย แล้วดำเนินการโน้มน้าวประชาชน ให้เกิดการแสวงหาแนวทางการพัฒนาสำหรับชุมชน สอดคล้องกับธงชัย สันติวงษ์ (2553) ซึ่งกล่าวว่า สมาชิกต้องมีการรู้จักและประสานงานกัน กล่าวคือการทำงานที่ต้องมีบุคคลรวมทั้งทรัพยากรอย่างครบถ้วนอยู่ด้วยกัน ซึ่งเป็นกำลังขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกันอยู่ ทั้งนี้ยังต้องมีการแบ่งระดับงานและหน้าที่ ให้ปรากฏเป็นลักษณะความเป็นไปของการบริหารงาน ซึ่งต่างเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนบุคคลและทรัพยากร เพื่อความอยู่รอดขององค์กร

3. ผู้นำหรือหน่วยงานของรัฐ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยผู้นำหรือหน่วยงานเหล่านี้ต้องพึงพาอาศัยกันในการพัฒนาท้องถิ่น ผู้ปกครองขององค์กรนั้นๆ ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความจริงใจที่จะพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน อย่างไรก็ตามทั้งบุคคลและหน่วยงานต้องมีวิสัยทัศน์ (จักขุม) และการบริหารจัดการที่ดีมีระบบเกิดประสิทธิภาพสูงสุด (วิบุโร) สอดคล้องกับสมบุรณ์ สุขสำราญ (2527) เคยกล่าวถึงความสัมพันธ์นี้ไว้ว่า เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ – ข้าราชการ – ชาวบ้าน” ซึ่งการพัฒนาในรูปแบบนี้อย่างน้อยปรากฏการพัฒนา 3 แนวทาง คือ 1) การร่วมมือระหว่าง พระสงฆ์ – ครูใหญ่ – ชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูใหญ่ที่เคยเป็นภิกษุมามาก่อน มีความคุ้นเคยกับพระสงฆ์มาก และรู้ด้านด้านการพัฒนาเป็นอย่างดี 2) การร่วมมือระหว่าง พระสงฆ์ – ข้าราชการฝ่ายปกครอง – ชาวบ้าน การพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบนี้ ทำให้งานด้านการพัฒนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง เพราะได้รับความร่วมมือจากฝ่ายปกครองของอำเภอ และ 3) การร่วมมือระหว่าง พระสงฆ์ – ข้าราชการ – ชาวบ้าน ซึ่งหมายถึงราชการที่สังกัดอยู่ในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ โดยมีได้จำกัดแต่เพียงกระทรวงมหาดไทยอย่างเดียว ผลจากการพัฒนาท้องถิ่นที่มีข้าราชการเข้าช่วย ทำให้เข้าถึงงบประมาณ เครื่องมือที่ทันสมัย และสามารถกำจัดจุดอ่อนบางประการของพระสงฆ์

4. ผู้นำหรือนโยบายท้องถิ่นต้องเปิดรับการมีส่วนร่วมด้วยพระสงฆ์ พร้อมทั้งสนับสนุนบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมภายนอก ซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยการเปิดประชุมวางแผนร่วมกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของสมบุรณ์ สุขสำราญ (2530) ที่กล่าวว่า พระสงฆ์มองว่าตนควรให้ความร่วมมือในการร่วมพัฒนาสังคม เพราะถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงทั้งทางธรรมและทางโลก โดยพระสงฆ์มีเหตุผลว่า สถาบันสงฆ์จะไร้ประโยชน์และหมดความสำคัญไปโดยปริยาย การปรับตัวได้แก่ การแนะนำและช่วยเหลือประชาชนด้านอาชีพ โดยร่วมกันลงมือปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน เนื่องจากการพัฒนาโดยรัฐบาลและข้าราชการอาจไม่ทั่วถึง ทั้งนี้ข้าราชการยังไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาพื้นฐาน รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ของชาวชนบทอย่างแท้จริง และ

5. ชุมชนควรพร้อมรับบทบาทใหม่ๆ จากพระสงฆ์ ภายใต้การติดต่อประสานงานที่ดีและจริงใจต่อการพัฒนา ดังที่พระวิฑูรย์ สุจริตต์ (2547) ซึ่งพรรณนาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพระสงฆ์ไว้ว่า การปฏิบัติร่วมกันเช่นนี้จะส่งผลต่อชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันทำงานเพิ่มขึ้น มีความเชื่อมั่นในกิจกรรมที่ดำเนินการเนื่องจากพระสงฆ์เข้าร่วมและเป็นผู้นำ นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เรียนรู้ประสบการณ์เพิ่มเติม ส่งผลต่อการสร้างอาชีพ ลดภาระหนี้สิน รวมทั้งชาวบ้านยังยึดหลักธรรมเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นเกิดความเป็นเอกภาพระหว่างวัด ชุมชน แหล่งเรียนรู้ โรงเรียน ส่วนราชการ และเอกชนอย่างสอดคล้องมั่นคง

9.2 บทบาทที่ควรดำเนินการของพระสงฆ์ทั่วไป

1. ระดับบุคคล ต้องศึกษาหลักธรรมให้ครอบคลุม โดยที่ไม่ละเลยในความสำคัญของศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งต้องศึกษาในแต่ละแขนงและสามารถขยายความได้อย่างสอดคล้องอิงอาศัยกับหลักการทางพระพุทธศาสนาได้อย่างน่าสนใจ ทั้งนี้ควรปฏิบัติตามระบบเหตุผลที่ใช้เป็นกลวิธีเข้าถึงความรู้ต่างๆ เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ชาวโลกให้การยอมรับ ซึ่งก็คือความเป็นนักวิจัยทางสังคมที่ข้อมูลจริงมักเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคม อันจะเป็นการร่วมเสนอทางออกแนวใหม่ที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อสังคมไทย เพราะเสนอทางออกด้วยวิธีการอย่างมีระบบ สอดคล้องกับสุรพันธ์ อินทเนศวรธรรม (2553) ซึ่งกล่าวว่า คนหรือบุคลากรเป็นฐานสำคัญขององค์กรที่ต้องประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยทั่วไปองค์กรมักยึดโยงกับคนส่วนใหญ่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องด้วยการปฏิบัติงานร่วมกัน มีการจำแนกงาน แบ่งหน้าที่งาน เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จตามที่ได้ตั้งใจไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้องค์กรจึงขาดคนที่มีคุณภาพไม่ได้ แต่ในขณะเดียวกันต้องศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ให้มากขึ้น เพื่อเรียนรู้และพยายามเข้าใจซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน

2. ระดับองค์กร วัดต้องดำเนินการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในให้เป็นที่สัปปายะ พัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ให้ทันสมัย จัดตั้งองค์กรย่อยเพื่อบริการประชาชนผู้เดือดร้อนให้ครอบคลุม ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เท่าทันสังคม โดยทุกศาสนาต้องยึดถือหลักไตรสิกขา พร้อมกันนั้นต้องลดพุทธพาณิชย์เชิงไสยศาสตร์ หัวใจหลักคือการทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกทุกรูปต้องมีความเป็นมืออาชีพรอบรู้ในวิธีการถ่ายทอด สอดคล้องพยอม วงศ์สารศรี (2548) โดยกล่าวว่า ทุกองค์การล้วนมีโครงสร้างอย่างมีลำดับขั้น เพื่อกำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ปฏิบัติกร แต่ทั้งนี้ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ของสายงาน ซึ่งเป็นการเอื้ออำนวย

ระหว่างการปฏิบัติการในองค์กร และที่สำคัญสมาชิกในองค์กรจำเป็นต้องมีสัมพันธ์ที่ีระหว่างกันต่อผู้บังคับบัญชา กับผู้ปฏิบัติการ

3. ระดับชุมชน ด้านเศรษฐกิจและด้านคุณภาพชีวิต ควรเป็นตัวแทนที่ดีที่ถูกต้องของการเป็นผู้มีก้น้อยไม่สะสม วัตถุสิ่งของ ส่งเสริมความรู้ สรรค์สร้างอาชีพ ดำรงภูมิปัญญาท้องถิ่น บำรุงสาธารณประโยชน์ นำหลักธรรมมาอธิบายปรับ ใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนา แต่ไม่ควรเลือกฝ่ายทางการเมือง หากแต่ควรส่งเสริมด้านการเป็นพลเมืองที่ถูกต้องตามสิทธิ หน้าที่ขั้นพื้นฐาน ซึ่งให้เห็นถึงคุณและโทษของลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งคุณประโยชน์ทางจิตใจหรือจิตนิยมให้สามารถ เผชิญและคิดวิเคราะห์แก้ไข้ปัญหาของตนได้ซึ่งสามารถเป็นกำลังของชุมชน พร้อมทั้งเสนอประเด็นปัญหาในระดับสังคม องค์กร และนโยบายรัฐ ที่เป็นปัญหาต่อสังคมหรือชุมชนในบริบทต่างๆ ทั้งนี้ต้องโต้แย้งด้วยข้อมูลทางวิชาการ ซึ่ง มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งต้องจริงจังและเข้มงวดในการสั่งสอนและผลิตบัณฑิต ดังนั้นพระสงฆ์ต้องรับรู้อย่างเท่าทันในทุก สถานการณ์ ที่เกิดขึ้นและต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ในภาคส่วนที่ตนเกี่ยวข้องโดยตรงและความคาดหวังใน ขณะนั้น โดยทั้งหมดนี้ต้องเกิดขึ้นด้วยทักษะการสื่อสารที่ดีตามกลุ่มเป้าหมาย ด้วยสถานการณ์สังคมพร้อมกับการวิจารณ์ และปิดท้ายด้วยหลักธรรมและวิธีการแก้ไข้ปัญหา โดยสอดคล้องกับวินัย ทองทับ (2539) ที่ได้กล่าวว่า พระสงฆ์มีบทบาท ในการบริการชุมชน ด้วยการตอบสนองความต้องการของชุมชน ทั้งนี้เป็นผลมาจากสถานภาพของพระสงฆ์ ความเป็น ศูนย์กลางของชุมชนหรือสังคมของวัด โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณอยู่ก่อนแล้ว ชาวบ้านในชนบทจึง ยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ นอกจากนั้นชาวบ้านยังยอมรับความรู้ด้านวิชาการของพระสงฆ์ ว่ามีความรอบรู้ในหลายๆ ด้านมากกว่าชาวบ้านธรรมดา ทั้งยังเป็นທີ່ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ชาวบ้าน และอีกนัยหนึ่งพระสงฆ์ในชนบทเป็นบุรุษหลาน ของชุมชน สามารถรับรู้ปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

10. ข้อเสนอแนะ

10.1 ข้อเสนอแนะเพื่อพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น

คณะสงฆ์ไม่ต้องการให้รัฐเข้าควบคุมแทรกแซงการบริหารจัดการภายในคณะสงฆ์เชิงอำนาจ ระหว่างผู้ปกครองของ รัฐกับพระสงฆ์ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเสมือนการกำกับควบคุมบทบาทและท่าทีคณะสงฆ์ ขณะเดียวกันคณะสงฆ์หรือพระสงฆ์ ระดับผู้ปฏิบัติการกลับคาดหวังต่อการดูแลเอาใจใส่ในกิจกรรมการดำเนินงานด้วยนโยบายเชิงรูปธรรมจากรัฐต่อคณะสงฆ์ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเชิงสังคมซึ่งจะกระตุ้นให้พระสงฆ์มีบทบาทชัดเจน ได้รับการยอมรับ และนับว่าเป็น บทบาทสมัยใหม่เชิงรุกต่อสถานการณ์ปัญหาสังคมในปัจจุบันเพิ่มขึ้น เหตุนี้คณะสงฆ์จึงตกอยู่ในสภาพที่ไม่ชัดเจนในจุดยืน ในบทบาทการพัฒนา

10.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การพัฒนาในปัจจุบันซึ่งมีหน่วยงานท้องถิ่นรับผิดชอบ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาหรือไม่ หรือเพราะพระสงฆ์ไม่มีรูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน และการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่เป็นรูปธรรม ต้องดำเนินการภายใต้โครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพเท่านั้นหรือไม่อย่างไร

2. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งผสมผสานความเป็นไปในท้องถิ่น มีอิทธิพลต่อความคิดของพุทธศาสนิกชนใน ท้องถิ่นอย่างไร

11. เอกสารอ้างอิง

โกศล วงศ์สวรรค์. 2543. ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.

ชัยพร พิบูลศิริ. 2530. พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ณดา จันทรสม. 2555. รายงานการวิจัยเรื่อง การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย. คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ทอง บุตรดี. 2551. พระสงฆ์กับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในงานสวัสดิการชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทองขาน บุญลา. 2546. การศึกษาภาวะผู้นำของพระอธิการมนัส ขนติธมโม เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองจังหวัดจันทบุรี : กรณีศึกษาการก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ทองศรี กำภู ณ อยุธยา. 2546. ผู้นำทางสาธารณประโยชน์และประชาสังคม แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธงชัย สันติวงษ์. 2538. องค์การ ทฤษฎีและการออกแบบ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิรมล สุธรรมกิจ. 2551. สังคมกับเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เบญจา มังคละพุกษ์. 2552. **พระกับการเมือง** หลวงตามหาบัวกับทักษิณ บันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย. นนทบุรี: สำนักพิมพ์บ้านหนังสือ.
- ปลื้ม โชติขจรยางกูร. 2553. **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พยอม วงศ์สารศรี. 2548. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา.
- พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที (ชองดี). 2546. **การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. 2546. **การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. ปาฐกถาในการสัมมนาระหว่างประเทศว่า ด้วยศาสนาและโลกาภิวัตน์ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2546 ณ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่.
- พระไพศาล วิสาโล. 2552. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พระมหาภุชญา นันทเพชร. 2540. **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ. 2545. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหานฤพนธ์ น้อยโนนจิว. 2549. **บทบาทพระสงฆ์นักพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาพระรัตนกวี รองเจ้าคณะจังหวัดเลยรูปที่ 1 ฝ่ายมหานิกาย**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระมหาสุภา อุทโท. 2541. **บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า (2541-2560)**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาวิจิตร เสาธง. 2553. **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม : กรณีศึกษาพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ อธิการ เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย และอดีตเจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระมหาสุเทพ สุโขทัยชัย. 2550. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวิธีการแก้ไขปัญหาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ของเด็กและเยาวชนในจังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระราชรัตนมณี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ). 2538. **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระวิฑูรย์ สุจริตต์. 2547. **บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน : กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ 5 ตำบลคูพัง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พระอนุชิต ชูเนียม. 2546. **บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์กับผู้นำชุมชนใน จังหวัดอุดรธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- มานิช ตันชนวนิชย์. 2529. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- วินัย ทองทับ. 2539. **อิทธิพลของพระสงฆ์ต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิวัฒน์ชัย อรรถการ. 2546. **ยุทธศาสตร์ใหม่ของชาติ กับเศรษฐกิจการเมืองภาคประชาชนในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปาฐกถา 14 ตุลาคม ประจำปี 2545.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544. **รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับ การพัฒนาสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานศาสนา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กองพุทธศาสนสถาน. 2554. **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. แหล่งที่มา: http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=5481:2012-02-07-15-36-12&catid=140:km-53&Itemid=385. 13 ตุลาคม 2555.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. 2527. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. 2530. **การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- สุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ. 2553. **หลักการบริหารธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร: จิตทอง.
- อัมพร สุคันธวิช และศรีรัฐ โกวงศ์. 2553. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรอนงค์ สวัสดิ์บุรี. 2555. **พฤติกรรมและการสื่อสารในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: ทวี. พรินท์.